

То никако није случајно. Изграђен поглед, уобличен као систем, представља полазиште за излагање многих других пишчевих парцијалних поставки. Изложени систем је, уз то, добро фундиран и кохерентан, како у целини тако и у својим деловима, без фрагментарности, искиданости, противуречности и излажења из смисла целине. Зато у књизи ништа није речено случајно, произвољно, нити изоловано од тог главног смисла, садржаја и задатка.

Томе су примерени композиција књиге, језик и стил, који су уздржани, одмерени, поуздани и корисни. Они откривају и воде, од почетка до краја. Иза њих, јасно је, стоји научник и правни писац велике ерудиције и врсне упућености у суштину проблема о коме пише или говори.

Да је врхунска одговорност истинит научни пут којим се професор Врачар одавно запутио, потврђују и најновија сазнања методолошког карактера, према којима су све дефиниције конвенционалне, а теорије корисне и вредне већ према томе колико могу да издрже најстроже тестове. Те тестове скоро четири деценије успешно издржава теорија професора Врачара, коју лако препознајемо као државно-правни интегрализам.

Књига *Социјална садржина функције државно-правног њорейќа*, речју, представља узоран пример добро сазидане зграде која и данас изгледа као и на самом почетку. Због тога њено друго издање, са три комплементарне расправе, представља посебно драгоцен прилог нашој правној науци, који свог творца сврстава у ред оних малобројних научника без којих наша правна мисао не може ваљано да се прати и разуме.

Радмила Васић

ПОСТОЈАНОСТ ЈЕДНЕ ЗАМИСЛИ

Књига *Социјална садржина функције државно-правног њорейќа* – *Размајтрање о улози државе и њрава у њроцесу њолићичког констћићуисања друћићива* трећа је у низу објављених књига проф. Врачара у протекле три календарске године. Уз претходне две – *Преисћићивање њравне методологћије: Наговешћиаји државно-њравног инћиегрализма* и *Сћрукћуралностћ филозофије њрава* – овом се књигом постиже тематска заокруженост оног што припада самом бићу теоријскоправног и филозофскоправног дискурса. Више од свега, ова чињеница говори сама за себе.

Основни текст у овом издању прате три, како сам аутор каже, комплементарне расправе и предговор. Њихова функција лако се уочава јер представља израз научног сензибилитета ауторовог:

професор Врачар своје текстове не препушта читаоцу ни лако ни брзо. А кад добију коначан облик, пратећим штивом штити их од олаког тумачења образлажући у танчине околности – друштвене, научне и идеолошке – своју личну намеру и објективну сврху. У свему томе, и то треба посебно истаћи, аутор не прихвата идеолошки опортунитет као руководно начело, иако је оно било императив (не тако давног) времена и услов професионалног опстанка. Захваљујући томе, дакле „идеолошкој непокорности“ ауторској, овај текст опстаје у времену са оном мером достојанства коју само одважни могу да пренесу свом делу.

Књига, без сумње, представља прилог марксистичкој теорији државе и права. Отуда је гносеолошки и методолошки оквир препознатљив. Па опет, из усвојених премиса марксистичке доктрине, снагом истраживачког талента, обликује се читав низ закључака, другачијих, чак супротних, од оних којима је званична наука заробила и држала у покорности геста ratio.

Став о суштини државе и права може се упрошћено приказати у неколико црта.

Свака организација и нормативни поредак служе као инструмент конституисања заједнице у којој се успостављају, и то организација као средство а нормативни поредак као форма.

Држава и право (државно-правни поредак) успостављају се снагом објективне нужности у процесу политичког конституисања друштва, зарад уобличавања, одржавања и омогућавања еволуције људске заједнице као јединствене целине.

Други друштвени процес, изазван истом историјском закономernoшћу, јесте класна диференцијација друштва заснована на приватном поседовању основних средстава.

Ова два процеса, као и њихове творевине, међусобно су повезани, али не узрочно-последичном везом, већ мноштвом народних веза узајамног (обостраног) утицања.

Упркос историјској коегзистенцији, међу њима постоје разлике које чине да државно-правни поредак и класе немају истоветну судбину и трајање.

Основна садржина функције државе и права увек је једна те иста – одржавање јединства заједнице – само што у класном друштву заједницу чине међусобно супротстављене класе, па, следствено томе, држава и право стичу класно обележје остварујући класни интерес као доминантан, док у бескласном друштву, са ишчезавањем приватног поседовања основних средстава, држава и право попримају друштвени карактер остварујући интерес целе заједнице као преовлађујући.

Уместо гротеског закључка о „одумирању“ државе и права, аутор промовише следећи наук: државно-правни поредак нема класну суштину већ само временски ограничену и степеном развоја производних снага (и целокупне културе) условљену класну функцију.

Непрекидно проверавајући и показујући „како се и шта држи и на тлу аргументације и на тлу реалности“, професор Врачар увршћује своју почетну тезу: државно-правни поредак је инструмент политичког конституисања друштва, па зато и служи остварењу било класног било друштвеног интереса. То значи да нестанак основног чиниоца-узрока класне диференцијације и класа као пратеће творевине не повлачи за собом нестајање државе и права. Са ишчезавањем овог процеса нестаје само „другостепена“ суштина државно-правног поретка, док релативна самосталност „прве“ или „праве“ суштине тек постаје очигледна.

Када би једини учинак ове расправе био показивање да се еволуција друштва одвија у смеру ублажавања, а затим и превазилажења класне структуре – али не и потребе организовања и обједињавања основне заједнице државом и правом – и тада би њено објављивање имало смисла. Више од тога, изгледа као да је марксистичкој теорији био неопходан прилог као што је овај, јер руковођен златним правилима херменеутичког умећа, он остаје по страни и од општеприхваћених и од идеолошких злоупотреба.

У овом прегнантном тексту, у коме ништа није препуштено подразумевању, у коме је сваки релевантан појам брижљиво дефинисан и доведен у везу са другим појмовима, чини се, ипак, да недостаје продубљенија аксиолошка анализа државно-правног поретка. Тим пре што се овај феномен посматра кроз садржину њихове функције. Истини за вољу, назнака вредности-циљева које држава и право остварују садржана је у ставу да је политичко конституисање услов *sine qua non* опстанка и развоја основне заједнице. То значи да се у политичкој историји човечанства држава и право појављују као чиниоци уравнотежавања глобалног друштва, постизања целovitости и интегрисаности у заједницу. И то не само у унутрашњем, већ и на међународном плану. У класно развијеном друштву држава и право обезбеђују коегзистенцију класа, а у каснијој фази развоја друштва конституисање заједнице на основама историјски могућег и нужног солидаризма.

Али поред ове основне, постоје и друге вредности на које је ваљало усмерити пажњу. Добру могућност за то у постављеној структури рада представљају делови насловљени као „Улога државе при успостављању права“ – „Позитивизација права и правно оформљење државе“ – „Легализација државе“. Недостајао је још само корак да се досегну темељне вредности помоћу којих државно-правни поредак уводи у свет морала, легитимитета и аутентичног ауторитета.

Наравно, докторска дисертација, по природи ствари, има дефинисану сврху, коју значајно одређује и намера аутора, па се претпоставља да разматрање овог питања с разлогом том сврхом није обухваћено.

Ништа зато. Марксистичку филозофију и теорију тек треба вредносно оцењивати, и то непристрасно, без идеолошких предрауда али и без подразумевајуће идентификације са тзв. „праксом социјализма“. Она ће се (доктрина), сасвим сигурно, са актуелне политичке сцене преселити у музеј старина, али и у њему, међу другим експонатима, овој доктрини треба наћи место које јој према ихерентној вредности припада. Ако није прерано, можда је баш ово почетак.

Јасминка Хасанбеговић

Поштоване даме и господо!

Част ми је и задовољство да кажем неколико речи поводом изласка из штампе другог издања књиге *Социјална садржина функције државно-правног порејка* професора Врачара. До примерка првог издања докторске дисертације професора Врачара одавно је тешко доћи, а тако је било и 1979/80. Тада нам је на крају последипломског курса, као првој генерацији којој је после вишегодишњег одстрањења из наставе држао предавања, професор Врачар поклатио по примерак књиге која се није могла купити. Зато ће то прво издање за мене увек представљати посебан *pretium affectionis*. Драго ми је што је објављивањем другог издања књига поново постала доступна заинтересованим читаоцима.

Дозволите ми да се најкраће осврнем на неке основне поставке у дисертацији професора Врачара, и то како на оне за које сматрам да представљају трајну вредност у корпусу знања наше струке, тако и на оне за које мислим да ће у неким аспектима доживети реинтерпретацију.

Два су појма централна у анализи професора Врачара: државно-правни поредак и политичко конституисање друштва. Државно-правни поредак професор Врачар везује за глобално друштво, које одређује, између осталог, као основну деону јединицу човечанства, основну друштвену заједницу на степену цивилизације, сматра професор Врачар, показује да глобално друштво може имати два различита типа структуре – класни и некласни. Са овим у вези одмах ваља запазити две ствари. Док се државни феномен заиста везује за глобално друштво и његов настанак и опстанак, правни феномен у одређеној мери непрестано, и историјски и упоредно

посматрано, искорачује из глобалног друштва и надилази га. Но, на овај концепт државе и права односно државно-правног поретка у глобалном друштву још ћемо се вратити. Друго што треба запознати јесте феномен цивилизације као двоструко кључне детерминанте. Најпре као одређујуће детерминанте за оне основне друштвене заједнице или јединице човечанства које представљају глобална друштва, за разлику од првобитне заједнице или првобитних заједница које припадају предисторији глобалног друштва. А потом и као одређујуће детерминанте (не)класне друштвене структуре унутар глобалног друштва. Нажалост, сам концепт цивилизације није уопште развијен ни у знацима. Државно-правни поредак је јединство државе и права, које професор Врачар каткад квалификује као дијалектичко а каткад као органско. Треба приметити да је држава у том јединству схваћена као организација унутар глобалног друштва а не као заједница. Заједница је у овом поимању глобално друштво. Стога у овој визији државно-правног поретка ни персонална одређеност државе не значи заједницу, већ „значи да се државна власт врши на одређеним људима, а то су припадници дотичног глобалног друштва“. Стога је овде и однос државе и глобалног друштва другачији од односа политичке заједнице и цивилног друштва.

Политичко конституисање друштва, по мишљењу професора Врачара, јесте онај специфични процес у вези с којим се уобличавају и функционишу држава и право. При томе, органско јединство државе и права ипак допушта њихову дијалектичку повезаност, тј. релативну независност, самосталност, али не и мстаправну државу нити метадржавно право. Та је релативна независност чак неопходна претпоставка саме могућности њиховог међусобног утицаја, који изазива „етатизацију“ права и „јуридизацију“ државе. Наравно, легитимност оваквог теоријског приступа није спорна. Једино не треба сметнути с ума да је у таквом приступу свака држава на неки начин правна држава, бар у оној мери у којој је правна, јуридизована организација, као и да је њена делатност односно владавина утолико бар владавина права. А с друге стране, теоријски релевантну правну оцену какво је то право односно правна држава односно владавина права, онемогућава став по коме „нема и не може бити метадржавног права“.

Међусобни утицај државе и права, сматра професор Врачар, огледа се, с једне стране, у дејству државе на право, а с друге, у утицају права на државу. Дејство државе на право је троструко и огледа се у: 1) улози државе при успостављању права, 2) екстериоризацији државне власти и 3) позитивацији права. Утицај пак права на државу такође је трострук и огледа се у: 1) правном оформљењу државе, 2) интериоризацији права у државној организацији и 3) легализацији државе. Не улазећи у ближу анализу ових

ставова, овом приликом треба рећи да би било занимљиво истражити како је и колико „ученик“ професора Лукића утицао на свога „учитеља“ и његово виђење односа и међусобног утицаја државе и права.

Најзад, с обзиром на интересни аспект, професор Врачар разликује класну и друштвену функцију државно-правног поретка. Садржину његове класне функције чине: 1) решење класног сукоба, 2) реализација интереса владајуће класе и 3) одржавање принудне заједнице. Док садржина друштвене функције државно-правног поретка обухвата: 1) његову регулаторну улогу, 2) реализацију друштвеног интереса и 3) конституисање солидарне заједнице. Општи закључак професора Врачара о афирмацији друштвене функције државно-правног поретка коју доноси историјски (или, можда боље речено: повесни) развој, узет сам за себе, и данас је актуелан. Он и данас може опстати ако се реинтерпретира у друкчијем теоријском кључу као резултат анализа једног другачијег теоријског приступа и оквира. Зато смисао и вредност поновног објављивања ове књиге могу бити вишеструки, као што су то и увиди професора Врачара у овој материји: неки не представљају трајну вредност која је одолела времену, неки су у свом времену били значајна новина и искорак, неки су илустрација доминантних мисаоних матрица свога доба и нису одолели не толико времену колико параметрима слободнијег, незадатог промишљања, неки ће доживети дораду, неки реинтерпретацију, али сви могу бити подстицајни у критичком преиспитивању, не само ставова професора Врачара већ и наших властитих, у доградњи, прецизирању и изоштравању сопствених аргументација, било за било против. То и јесте врлина сваке солидне књиге.

Миодраг А. Јовановић

О КЉУЧНОЈ МЕТОДОЛОШКОЈ ПОСТАВЦИ

Када је Монтескје у својим *Персијским писмима* са доста ироније приметио да је проналазак штампарије омогућио да се људска глупост овековечи, онда вероватно није мислио само на интелектуалне идиотарије које кроз историју папир често морао да трпи, већ и на оно што је Фројд доцније назвао „моралном идиотаријом“. Ова потоња се јављала у најразличитијим видовима, а у нашој средини, као и у свакој другој која је извесно време живела у ауторитарном режиму, попримала је и облик моралног бескичмењаштва код којег је интелектуална храброст замењивала идеолошка правоверност.